DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-661-7-22

ТРАНСФОРМАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Нікітін Анатолій Анатолійович,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ,
вул. Успенська, 1, м. Одеса, 65014, Україна

Вступ

Опіка (піклування) є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишились без піклування батьків, та повнолітніх осіб, які потребують допомоги щодо забезпечення їх прав та інтересів. Опіка (піклування) встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, хвороби або позбавлення їх батьківських прав чи з інших причин залишились без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів цих дітей. Опіка (піклування) встановлюється також для захисту особистих і майнових прав та інтересів повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати свої обов'язки[829].

Діяльність органів опіки та піклування зазнали суттєвої трансформації за останні роки в умовах воєнного стану. Сучасні виклики зумовлені необхідністю оперативного реагування на нові загрози які постають у сфері прав та законних інтересів дітей. Внаслідок збройної агресії збільшилась кількість дітей, які залишились без батьківського піклування, були вимушено переміщені, евакуйовані або опинилися у складних життєвих обставинах. Все це потребує удосконалення механізмів та застосування новітніх інструментів задля соціально-правового захисту найменших українців з урахуванням сучасних безпекових викликів. За таких умов особливого значення набуває діяльність органів опіки

[829] Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.99 р. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text

та піклування, яка спрямована на забезпечення найкращих інтересів дитини, захист її прав та законних інтересів. Окремої уваги потребує дослідження щодо підвищення ефективної діяльності органів опіки та піклування, удосконалення міжвідомчої взаємодії та впровадження міжнародних практик задля застосування більш дієвих інструментів, які спрямовані на захист прав кожної дитини.

Практикуючий адвокат Пархоменко В. О. в межах свого дослідження «Деякі аспекти встановлення опіки та піклування над дітьми в Україні» здійснив комплексний аналіз правових аспектів опіки та піклування в умовах воєнного стану. Окрему увагу приділив особливостям реалізації механізму опіки та піклування над дітьми, які залишилися без батьківського піклування внаслідок воєнних дій[830]. Заборовський В. В., Заборовська С. В. вивчали соціально-правову природу інституту опіки дітей, позбавлених батьківського піклування через призму дослідження економічних, соціально-політичних та інших чинників, які негативно впливають на збільшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки[831]. Розізнаний Є. присвятив наукове дослідження особливостям правового статусу органів опіки та піклування в Україні та інших державах на прикладі Латвії, Польщі, Румунії, Німеччині, Франції, зазначивши, що аналогами органів опіки та піклування в державах Європейського Союзу та державах-кандидатах у члени ЄС є різного роду органи, в тому числі квазісудові («сирітський суд» в Латвії, «суд з питань опіки та піклування» в Польщі, Румунії та Німеччині, «суддя у справах опіки» у Франції)[832].

Попередні наукові дослідження мають вагомий внесок у розвиток теоретичних засад функціонування органів опіки та піклування, однак комплексне дослідження їх діяльності у період воєнного стану крізь призму чинного законодавства залишається недостатньо розробленим. У зв'язку з цим виникає потреба у подальшому науковому та практичному осмисленні зазначеної проблематики з урахуванням реалій та викликів сьогодення.

---

[830] Пархоменко В. О. Деякі аспекти встановлення опіки та піклування над дітьми в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 2/2025. С. 127–129. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/28

[831] Заборовський В. В., Заборовська С. В. Опіка дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах війни: соціально-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія Право.* 2023. Випуск 79: частина 2. С. 408–414. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.64

[832] Розізнаний Є. Національний та зарубіжний досвід визначення правового статусу органів опіки та піклування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* № 1. 2024 р. С. 229–233. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.39

1 Трансформація правових та організаційних засад діяльності органів опіки та піклування в умовах воєнного стану

Цивільний кодекс України, ст. 55 закріплює «опіка та піклування встановлюються з метою забезпечення особистих немайнових і майнових прав та інтересів малолітніх, неповнолітніх осіб, а також повнолітніх осіб, які за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої права і виконувати обов'язки[833]. Сімейний кодекс України, ст. 243 визначає «опіка, піклування встановлюється над дітьми-сиротами і дітьми, позбавленими батьківського піклування»[834]. Стаття 52 Конституції України закріплює «утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу»[835]. Одним із органів, на який державою покладено обов'язок щодо забезпечення вирішення важливих для виховання неповнолітніх дітей питань, які з тих чи інших причин залишилися без батьківського піклування, є орган опіки та піклування[836].

В умовах воєнного стану питання захисту прав та найкращих інтересів дитини з боку органів опіки та піклування набули особливої актуальності, оскільки збройна агресія суттєво збільшила кількість дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах, втратили батьківське піклування, були вимушено переміщені, як наслідок потреба в отриманні невідкладного державного захисту з боку суб'єктів захисту прав дітей та запровадження нових механізмів реагування на порушення прав підростаючого покоління.

Ефективність реалізації повноважень органів опіки та піклування безпосередньо залежить від чіткості та системності законодавчого регулювання, своєчасного вдосконалення нормативно-правової бази й адаптації правових норм до сучасних суспільних викликів, зумовлених воєнним станом, де головне місце посідає забезпечення прав та свобод дитини. Саме тому дослідження правових засад діяльності органів опіки та піклування є необхідною передумовою для розуміння особливостей

[833] Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515/ed20131011/find?text=%CE%EFD%FF#Text

[834] Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

[835] Конституція України від 28 червня 1996 року № 30, ст. 141. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text

[836] Паращук Л. Г., Войтюк Н. А. Інститут опіки та піклування в Україні та країнах Європи як ефективна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2022. С. 205–208. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/47

їх функціонування, визначення меж компетенції та оцінки ефективності виконання покладених на них завдань.

Конвенція Про права дитини, 1989 р. та факультативні протоколи до неї. Ст. 3 «Держави-учасниці забезпечують, щоб установи, служби і органи, відповідальні за піклування про дітей або їх захист, відповідали нормам, встановленим компетентними органами, зокрема, в галузі безпеки й охорони здоров'я та з точки зору численності і придатності їх персоналу, а також компетентного нагляду». Ст. 20 «Дитина, яка тимчасово або постійно позбавлена сімейного оточення або яка в її власних якнайкращих інтересах не може залишатися в такому оточенні, має право на особливий захист і допомогу, що надаються державою. Держави-учасниці відповідно до своїх національних законів забезпечують зміну догляду за дитиною»[837].

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р. та факультативні протоколи до неї. Ст. 8 «кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя; органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом»[838];

Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III – регулює питання встановлення опіки та піклування над дітьми; деталізує повноваження органу опіки та піклування за дотриманням прав дитини, над якою встановлено опіку або піклування та дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах[839];

Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV – визначає загальні положення щодо встановлення опіки та піклування над малолітніми, неповнолітніми та недієздатними особами; закріплює структуру органу опіки та піклування; підстави припинення опіки та піклування, встановлення опіки над майном[840];

Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13 січня 2005 року № 2342-IV – визначає правові, організаційні,

[837] Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

[838] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р. та факультативні протоколи до неї. *Відомості Верховної Ради України (ВВР).* Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

[839] Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

[840] Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43515/ed20131011/find?text=%CE%EFD%FF#Text

соціальні засади та гарантії державної підтримки дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб із їх числа, і є складовою частиною законодавства про охорону дитинства; закріплюють структурні підрозділи органів опіки та піклування; напрямки їх діяльності; коло питань, які органи опіки та піклування забезпечують вирішення[841];

Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» – визначає механізм провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини; розкриває принципи, повноваження, завдання їх діяльності; закріплюють алгоритм дій під час виявлення дітей та введення обліку дітей, які залишились без батьківського піклування; деталізує особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, батьки якої перебувають на територіях, які розташовані в районі проведення воєнних (бойових) дій або які перебувають в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні)/тимчасово окупованій території; закріплює особливості провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану[842];

Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України «Про затвердження Правил опіки та піклування» № 34/166/131/88 від 26.05.99 р. – визначають процедуру встановлення опіки (піклування); категорію суб'єктів над ким встановлюється опіка (піклування); закріплюють установи і місця тимчасового влаштування неповнолітніх; порядок призначення опікунів (піклувальників); права та обов'язки опікунів і піклувальників; підстави звільнення опікунів (піклувальників) від їх обов'язків та припинення опіки (піклування); деталізують права органів опіки і піклування щодо захисту житлових прав неповнолітніх, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; порядок установлення опіки (піклування) над іноземними громадянами, які проживають в Україні[843].

---

[841] Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від » від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text

[842] Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 Київ. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text

[843] Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.99 р. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text

Таким чином, аналіз нормативно-правових актів у сфері діяльності органів опіки та піклування дає підстави стверджувати, що їх діяльність ґрунтується на комплексній системі правових норм, спрямованих передусім на забезпечення прав, свобод та найкращих інтересів дитини.

В той же час проаналізовані нормативно-правові акти мають різну юридичну силу та багаторівневий характер відповідного предмету правового регулювання, який потребує узгодженого застосування положень законодавства з урахуванням реалій сьогодення. Особливого значення це набуває в умовах воєнного стану, коли традиційні механізми захисту найкращих інтересів дитини потребують адаптації до нових соціальних викликів. Відтак, нормативно-правове забезпечення діяльності органів опіки та піклування слід розглядати не лише як сукупність правових норм, що визначають їх повноваження, а і як основу для трансформації організаційних механізмів захисту дітей відповідно до сучасних умов.

2 Пріоритетні напрями розвитку діяльності органів опіки та піклування в контексті забезпечення соціально-правового захисту дітей

Сучасні умови пов'язані з повномасштабною збройною агресією рф проти України створюють нові виклики для адаптації існуючих механізмів задоволення потреб дитини та захисту їх прав, особливо тих, які постраждали внаслідок війни. Органи державної влади повинні застосовувати нові інструменти для вдосконалення механізмі забезпечення та захисту прав дітей, зокрема шляхом адаптації існуючих правових і організаційних процедур до умов воєнного стану, посилення міжвідомчої взаємодії, оперативного обміну інформацією та запровадження сучасних цифрових технологій. Під час воєнного стану відбулась зміна характеру соціальних ризиків, збільшилась кількість дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, залишились без батьківського піклування, були вимушено переміщені або взагалі примусово розлучені зі сім'єю. Все це створює необхідність розвивати та вдосконалювати діяльність органів опіки та піклування з урахуванням пріоритетних напрямів їх діяльності, з метою посилення соціально-правового захисту прав дітей та забезпечення їх найкращих інтересів.

Вважаємо за потрібне деталізувати основні напрямки діяльності органів опіки та піклування з подальшим визначенням їх ролі

у вдосконаленні механізмів спрямованих на забезпечення реалізації прав дітей України. Серед яких виділяємо наступні:

- Здійснення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах – є одним з найважливіших напрямків діяльності органів опіки та піклування. Під час взаємодії з іншими суб'єктами захисту прав дітей органи опіки та піклування забезпечують виявлення дітей, які потребують допомоги та захисту, здійснюють оцінку їх індивідуальних потреб, налагоджують координацію діяльності міжвідомчих суб'єктів, приймають необхідні рішення для захисту інтересів дітей та їх подальшого влаштування й забезпечення належних умов проживання та виховання, які позитивно впливатимуть на розвиток на здоров'я дитини. На превеликий жаль, в умовах воєнного стану діяльність органів опіки та піклування в цьому напрямку істотно зростає. Це пов'язано з тим, що діти опинилися в таких складних обставинах саме в наслідок втрати батьківського піклування, евакуації, розлучення з батьками, вимушеного переміщення, втрати житла, жорстокого поводження з боку рідних у зв'язку з психологічним напруженням дорослих. За таких умов для досягнення позитивних результатів діяльність вищезазначених органів повинна бути спрямована на своєчасне виявлення таких дітей та запобіганню подальшому порушенню їх прав, а не лише на реагування на вже існуючі наявні проблеми.

Відповідно до пункту 36-1 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866 (зі змінами) з метою визначення рівня задоволення базових потреб і забезпечення безпеки дитини, доступності освітніх, медичних, реабілітаційних, соціальних та інших послуг для дитини, її готовності до реінтеграції в сім'ю або подальшого влаштування проводиться оцінювання стану задоволення потреб дитини. На підставі наказів Мінсоцполітики Службою у 2025 році здійснено моніторингові візити до таких країн: до Литовської Республіки, Королівства Іспанія; Федеративної Республіки Німеччина. Під час моніторингових візитів проведено оцінку потреб 346 дітей та складено відповідні акти: 39 – Литовської Республіки; 58 – Королівство Іспанії; 249 – Федеративна Республіка Німеччини. Станом на кінець 2025 року, за оперативною інформацією служб у справах дітей обласних та Київської міської державних (військових) адміністрацій, за межами України в евакуації перебуває 1 299 дітей[844].

[844] Державна служба України у справах дітей: звіт про підсумки діяльності Державної служби України у справах дітей за 2025 рік. Режим доступу: https://children.gov.ua/sites/default/files/2026-02/ЗВІТ%20про%20підсумки%20діяльності%20%20%20Державної%20служби%20України%20у%20справах%20дітей%20за%202025%20рік.pdf

● Виявлення дітей, які залишились без батьківського піклування – роль органів опіки та піклування під час виявлення дітей, які залишились без батьківського піклування вкрай важлива та відповідальна, оскільки саме від них залежить своєчасне виявлення дітей, які залишились без батьківського піклування та встановлення фактичних обставин внаслідок чого дитина залишилась без батьківського піклування; оцінивши індивідуальні потреби дитини здійснюють подальше влаштування дітей та за необхідності приймають рішення щодо встановлення опіки чи піклування; здійснюють подальший контроль за дотриманням прав та найкращих інтересів дитини після її влаштування. Так, за результатами аналізу отриманої інформації встановлено, що з початку повномасштабного вторгнення (24.02.2022) територіальними громадами станом на кінець 2025 року обліковано близько 29,2 тис. дітей, які залишилися без батьківського піклування у тому числі у зв'язку з обставинами агресії рф проти України (смерть, загибель батьків, відсутність зв'язку з батьками)[845].

● Надання статусу дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування та влаштування дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування – із загальної чисельності облікованих дітей, які залишилися без батьківського піклування, згідно з рішеннями органу опіки та піклування 23,1 тис. дітям (79,3 %) установлено статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування.

[845] Державна служба України у справах дітей: звіт про підсумки діяльності Державної служби України у справах дітей за 2025 рік. Режим доступу: https://children.gov.ua/sites/default/files/2026-02/ЗВІТ%20про%20підсумки%20діяльності%20%20%20Державної%20служби%20України%20у%20справах%20дітей%20за%202025%20рік.pdf

З яких, за результатами вжитих заходів соціального захисту, станом на 31.12.2025: 1872 дітей – усиновлено; 14723 дитини – влаштовано в сім'ї опікунів / піклувальників; 2702 дітей – влаштовані до ПС / ДБСТ; 798 дітей – влаштовано до закладів інституційного догляду та виховання дітей; 1023 дитини – тимчасово влаштовано в сім'ї родичів / знайомих до прийняття рішення про постійну форму влаштування; 534 дітей – влаштовано до ЦСПРД, притулків для дітей; 109 дітей – влаштовано до закладів, створено ГО, БФ; 162 дітей – влаштовано в сім'ї патронатного вихователя тощо[846]. Наведені статистичні дані свідчать про значний обсяг діяльності органів опіки та піклування у сфері забезпечення соціально-правового захисту дітей, які залишилися без батьківського піклування. Водночас структура подальшого влаштування дітей свідчить про переважне застосування сімейних форм виховання, влаштування у сім'ї опікунів / піклувальників та прийомні сім'ї. Це відповідає принципу пріоритетності сімейного виховання та забезпечення найкращих інтересів дитини.

● Надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів – за оперативною інформацією регіональних служб у справах дітей станом на 01.01.2026 року близько 461,1 тис. дітей отримали

[846] Державна служба України у справах дітей: звіт про підсумки діяльності Державної служби України у справах дітей за 2025 рік. Режим доступу: https://children.gov.ua/sites/default/files/2026-02/ЗВІТ%20про%20підсумки%20діяльності%20%20%20Державної%20служби%20України%20у%20справах%20дітей%20за%202025%20рік.pdf

Статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, у т. ч. близько 148,5 тис. дітей, які перебувають на обліку як внутрішньо переміщені особи (відповідно до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2017 № 268 (зі змінами). Із 461,1 тис. дітей: 14 дітей – залучались до участі у діях воєнізованих чи збройних формувань; 24 дитини – були викрадені або незаконно вивезені за межі України; 72 дитини – незаконно утримувалися, у тому числі у полоні; 103 дитини – зазнали фізичного, сексуального насильства; 328 дітей – були позбавлені батьківського піклування внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів; 567 дітей – отримали поранення, контузію, каліцтво; 3138 дітей – батьки яких або один з них, інший законний представник зникли безвісти за особливих обставин або померли (загинули) через отримані внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів поранення, контузії або каліцтва на території України чи за кордоном; близько 451,1 тис. дітей – зазнали психологічного насильства (98,8% від загальної кількості); 16 дітей – надано Статус з інших причин[847].

[847] Державна служба України у справах дітей: звіт про підсумки діяльності Державної служби України у справах дітей за 2025 рік. Режим доступу: https://children.gov.ua/sites/default/files/2026-02/ЗВІТ%20про%20підсумки%20діяльності%20%20%20Державної%20служби%20України%20у%20справах%20дітей%20за%202025%20рік.pdf

• Проведення обов'язкової евакуації в примусовий спосіб – під час воєнного стану на органи опіки та піклування покладаються додаткові повноваження пов'язані із захистом прав дітей. Евакуаційні заходи щодо дітей проводяться із населених пунктів, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій. Саме обов'язкова примусова евакуація дітей здійснюється представниками органу опіки та піклування, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації, із залученням поліцейського для забезпечення публічної безпеки і порядку. В свою чергу, законний представник або уповноважена особа мають право подати представнику органу опіки та піклування письмову згоду в довільній формі про евакуацію дитини без їх супроводу або в супроводі іншої особи.

У разі відмови законного представника або уповноваженої особи супроводжувати дитину представник органу опіки та піклування, який здійснює евакуацію, зобов'язаний повідомити таким особам підстави проведення обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб та скласти акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб без супроводу законного представника або уповноваженої особи з території можливих та активних воєнних (бойових) дій, в якому зазначається інформація про наявність відеозапису та можливі варіанти подальшого тимчасового влаштування евакуйованої дитини.

Акт про факт обов'язкової евакуації дитини у примусовий спосіб підписується представниками органу опіки та піклування за місцем проведення евакуації, закладу тимчасового розміщення дитини, поліцейським, законним представником або уповноваженою особою та складається у чотирьох примірниках. Перший примірник вручається законному представнику або уповноваженій особі, другий – передається службі у справах дітей, що виконує свої повноваження за місцем проведення примусової евакуації (зберігається в особовій справі дитини), третій – передається до відповідного органу або підрозділу Національної поліції, четвертий – передається закладу тимчасового розміщення дитини[848].

Отже, основними проблеми з якими стикаються органи опіки та піклування під час воєнного стану є наступні: складність своєчасного виявлення дітей, які залишилися без батьківського піклування; складність розшуку батьків, родичів та інших законних представників дитини, яка була розлучена із сім'єю внаслідок воєнних дій; проблеми організації

[848] Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 Київ. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text

безпечної евакуації та переміщення дітей; недостатній контроль за умовами проживання дітей після їх влаштування та переміщення за кордон; недостатня підготовленість працівників органу опіки та піклування до роботи в умовах воєнного стану.

Висновки

В умовах воєнного стану діяльність органів опіки та піклування зазнала трансформації, оскільки вперше стикнулась з збройною агресією, новими соціальними та правовими викликами пов'язані із забезпеченням безпеки прав та інтересів дітей. Було прийнято низку нормативно-правових актів, що закріплюють додаткові повноваження органу опіки та піклування (проведення примусової евакуації; організація повернення дітей, які були евакуйовані або переміщені та забезпечення їх подальшого влаштування; участь у забезпеченні прав дітей під час евакуації за межі України; посилення контролю за умовами проживання та виховання дітей, переміщених або влаштованих до сімейних форм виховання).

Значна кількість нормативно-правових актів, що регулюють діяльність органів опіки та піклування постійно оновлюється з урахуванням загроз та викликів сьогодення. Тому першочерговою потребою є вдосконалення законодавства шляхом його оновлення задля узгодженості правових норм, усунення правових колізій та прогалин. Врахування міжнародного досвіду є важливим аспектом для ефективного вирішення проблем захисту прав дітей в умовах збройної агресії та може стати необхідним джерелом для впровадження нових інструментів щодо забезпечення прав дитини. Діяльність суб'єктів захисту прав дітей потребує подальшої трансформації шляхом вдосконалення законодавства, модернізації механізмів щодо забезпечення прав дітей, впровадження цифровізації процесів у діяльність органів опіки та піклування, підвищення професійної спроможності відповідних суб'єктів шляхом міжвідомчої взаємодії. Саме подальший розвиток усіх суб'єктів захисту прав дітей повинен ґрунтуватися на принципах забезпечення найкращих інтересів дитини, індивідуального підходу до потреб дитини, пріоритетності сімейного виховання, міжвідомчої взаємодії. Це дозволить забезпечити захист усіх прав дитини, створити належні умови для її безпечного розвитку навіть у такі складні для нашої країни часи.

Анотація

У дослідженні здійснено комплексну характеристику діяльності органів опіки та піклування. Розкрито поняття опіки та піклування крізь призму національного законодавства. Деталізовані та систематизовані за юридичною силою нормативно-правові акти, які регулюють діяльність органів опіки та піклування, що дало змогу прийти до висновку, що нормативно-правове забезпечення діяльності органів опіки та піклування слід розглядати не лише як сукупність правових норм, що визначають їх повноваження, а і як основу для трансформації організаційних механізмів захисту дітей відповідно до сучасних умов. Проаналізовані пріоритетні напрями розвитку діяльності органів опіки та піклування в контексті забезпечення соціально-правового захисту дітей. Окрему увагу приділено напрямкам діяльності органів опіки та піклування в умовах збройної агресії, оскільки під час воєнного стану відбулась зміна характеру соціальних ризиків, збільшилась кількість дітей, які опинились в складних життєвих обставинах, залишились без батьківського піклування, були вимушено переміщені або взагалі примусово розлучені зі сім'єю.

Література

1. Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.99 р. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text
2. Пархоменко В. О. Деякі аспекти встановлення опіки та піклування над дітьми в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* № 2/2025. С. 127–129. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/28
3. Заборовський В. В., Заборовська С. В. Опіка дітей, позбавлених батьківського піклування в умовах війни: соціально-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету.* 2023 Серія ПРАВО. Випуск 79: частина 2. С. 408–414. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.2.64
4. Розізнаний Є. Національний та зарубіжний досвід визначення правового статусу органів опіки та піклування. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* № 1. 2024 р. С. 229–233. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.39
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435 15/ed20131011/find?text=%CE%EFD%FF#Text
6. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text

7. Конституція України від 28 червня 1996 року № 30, ст. 141. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
8. Паращук Л. Г., Войтюк Н. А. Інститут опіки та піклування в Україні та країнах Європи як ефективна форма влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2022. С. 205–208. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-10/47
9. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, 1950 р. та факультативні протоколи до неї. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від » від 13 січня 2005 року № 2342-IV. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text
12. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 Київ. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text
13. Про затвердження Правил опіки та піклування : Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України № 34/166/131/88 від 26.05.99 р. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text
14. Державна служба України у справах дітей : звіт про підсумки діяльності Державної служби України у справах дітей за 2025 рік. Режим доступу: https://children.gov.ua/sites/default/files/2026-02/ЗВІТ%20про%20підсумки%20діяльності%20%20%20Державної%20служби%20України%20у%20справах%20дітей%20за%202025%20рік.pdf